

Τις μεγάλες αυτές κτηματικές ιδιοκτησίες των Ελλήνων της Άνω και Κάτω Αιγύπτου καλλιεργούσαν ντόπιοι εργάτες γης, που έκαναν διακριτή την παρουσία τους στον τόπο και το χρόνο. Έτσι, διαβάζουμε χαρακτηριστικά⁹:

«Πάφτωχοι φελάχοι, τελείως άκληροι, δίχως καμμία άλλη διέξοδο απασχόλησης καθώς ήταν, έμεναν προσκολλημένοι στον άρχοντα, απούλητοι σκλάβοι γεννιόνταν και πέθαιναν στον ίδιο χώρο. Τα χαμόσπιτά τους ήταν φτιαγμένα από λάσπη, χόρτο και κοπριά. Το απλό έστω ασβέστωμα τους ήταν άγνωστο, το φύτεμα ενός λουλουδιού, άπιαστη πολυτέλεια. Λάσπη και χώμα στο χωράφι, στα στενά δρομάκια, έξω και μέσα στο σπίτι. Χώμα και λάσπη κι εκεί που στρώναν την ψάθα ή το στρώμα να κοιμηθούν.

Στερημένοι από κάθε κρατική περίθαλψη, αντιμετώπιζαν τις αρρώστιες με μοι-

ρολατρική προκατάληψη. Χρησιμοποιούσαν μόνο μαγικά ξόρκια, βότανα και λαϊκά γιατροσόφια, όπως το πυρακτωμένο σίδερο ή το θάψιμο του ασθενή, γυμνού, στην καφτή άμμο για ώρες, αφήνοντας μόνο το κεφάλι του απ' έξω.

Ασθένειες όπως η “μπιχάρτζια” (βιλχαρζίωση), που το μικρόβιό της ζει στο νερό και τη λάσπη στις όχθες του Νείλου και προκαλεί αιματουρία, η φυματίωση που χτυπούσε περισσότερο τα παιδιά που δούλευαν στις βαμβακομηχανές, η αιμοιβαδική δυσεντερία, ο τύφος και η ελονοσία, θέριζαν μικρούς και μεγάλους. Μέσα σ' αυτά χιλιάδες οι τυφλοί από τη μάγα, τον πονόματο και τα τραχώματα».

Ωστόσο, πολλοί από τους Έλληνες αυτούς κτηματίες, που αναφέρθηκαν στον πίνακα που προηγήθηκε και που ενδιαφέρονταν για την καλλιέργεια και εμπορία των αιγυπτιακών προϊόντων, προχώρησαν περισσότερο αποφασιστικά. Μετά την αποτυχημένη επανάσταση του Αραμπή (1882), που σηματοδοτήθηκε και από την αποικιοκρατική επικράτηση των Άγγλων, μετείχαν, το 1883, στην ίδρυση του πολυεθνικού εμπορικού συνδέσμου Alexandria Produce Association, που είχε σκοπό τον εμπορικό διακανονισμό όλων των προϊόντων εξαγωγής. Με το γόρισμα μάλιστα του αιώνα, τον Ιανουάριο του 1901, ιδρύθηκε στην Αλεξάνδρεια το Ελληνικό Εμπορικό Επιμελητήριο με πρώτο πρόεδρο τον Εμμανουήλ Μπενάκη το οποίο επεκτάθηκε στο Κάιρο τον Μάρτιο του 1923, με πρώτο πρόεδρο τον Δημήτριο Μαρτίνη. Το Ελληνικό Εμπορικό Επιμελητήριο Καιρού βρισκόταν σε στενή συνεργασία με το Εμπορικό Επιμελητήριο Αλεξανδρείας, με τα Αιγυπτιακά Επιμελητήρια (της Ποταμοπολίας συμπεριλαμβανομένου) και με τα Εμπορικά και Βιομηχανικά Επιμελητήρια της Ελλάδας¹⁰. Ειδικά, «στον τομέα επεξεργασίας βάμβακος αντιπροσωπευτική ήταν η εταιρία ‘The Kafr-el-Zayat Cotton Company Limited’, που ιδρύθηκε το 1893 με Ελληνικά και Αγγλικά κεφάλαια από τον Γεώργιο Γούσιο και τον G. M. Sursock, ενώ το 1894 την Διεύθυνσή της ανέλαβε ο Ιωάννης Ζερμπίνης. Ακολούθησε η εταιρεία ‘Associated Cotton Ginners of Egypt Ltd’ που ιδρύθηκε το 1905, με μέλη τους εμπορικούς οίκους Χωρέμη-Μπενάκη, Α. Ζερβουδάκη, Αντωνιάδη, Δημητριάδη, Σακελλαρίδη, Planta, Bacos και Carver, και εξυπηρετούσε αποκλειστικά τη βιομηχανία εκκοκκίσεως»¹¹.

Όσο για τον τρόπο εκκοκκισμού του βαμβακιού, διαβάζουμε χαρακτηριστικά¹²:

«Η “σάλα των μακινέτων” είναι το κύριο σώμα της μηχανής: μια πολύ μεγάλη, στενόμακρη αίθουσα, στεγασμένη με λαμαρίνα. Σ’ όλο το μήκος της, δύο σειρές από «μακινέτα» αντικρύζονται ζευγαρωτά (εξήντα μακινέτα: τριάντα και τριάντα). Στο φαρδύ διάδρομο που σχηματίζεται ανάμεσα στις δύο σειρές, πηγαινοέρχεται, πάνω σε ράγες, ένας ξυλένιος αραμπάς, τετράγωνος, βαθύς· τότε σπρώχνουν δύο παιδιά και δύο άλλα πάνε μπρός, αρπάζουν αγκαλιές το «εκκοκισμένο» βαμβάκι, που χύνεται κυματιστό μπροστά στο κάθε μακινέτο, το πετάνε μέσα στον αραμπά, και προχωρούν στο πάρα κάτω. Πίσω από κάθε μακινέτο στέκει ένα παιδί. Έχει αγόρια, έχει και κορίτσια – τα πιο πολλά. Από δεκατεσσάρων – δεκατριών χρονών και κάτω ως δέκα χρονών. Το καθένα “τροφοδοτεί” κι ένα μακινέτο: σκύβει στο σωρό του “ένσπορου” βαμβακιού που βρίσκεται στοιβαγμένο από πίσω του. Παίρνει μιάν αγκαλιά βαμβάκι. Ορθώνεται, και γυρίζει και το ρίχνει μέσα στο μακινέτο. Ύστερα στέκει και το παρακολουθεί και το κανονίζει με το χέρι του ώσπου να “φαγωθεί”, σιγά-σιγά, από το μαχαίρι π’ ανεβοκατεβαίνει, σά μασέλα, και χωρίζει το σπόρο από το βαμβάκι. Ο σπόρος πέφτει κάτω, στο ισόγειο. Το “εκκοκισμένο” χύνεται, κύμα, μπροστά στο μακινέτο και το μαζεύουν τα παιδιά του αραμπά. Ώσπου να φτάσει ο αραμπάς στην άκρη της σάλας, έχει γεμίσει. Κ’ εκεί το αδειάζουν μέσα στη “φαρφάρα*».

Για τις δυσκολίες πάλι του όλου εγχειρήματος και τις επιπτώσεις στην υγεία των εργατών-φελάχων διαβάζουμε πιο κάτω:

«Τα μακινέτα γυρίζουν, γυρίζουν, μ’ ένα σιδερένιο βόμβο και μ’ ένα δυνατό τράνταγμα που κάνει όλο το πάτωμα να τρέμει. Σκόνη πολλή – χώμα και φιλές ίνες βαμβακιού – ανεβαίνει, από κάθε μακινέτο, και πνίγει τη σάλα όλη μέσα σε μια θολούρα. Χώνεται, τούτ’ η σκόνη, ύπουλα, και κατακάθεται παντού: μέσα στα ρούχα, στα μάτια, στα πνεμόνια... Όποιος δεν έχει συνηθίσει δεν μπορεί να την αντέξει πολλήν ώρα. Πνίγεται, κι αρχινάει να βήχει...».

Τη σκληρή ζωή των φελάχων περιγράφει και ο Στρατής Τσίρκας στο ποίημά που ακολουθεί και που περιλαμβάνεται στην ποιητική του συλλογή «Φελλάχοι»:

* *φαρφάρα* = ειδικό μηχάνημα για τον εκκοκισμό του βόμβου.

Τ' ΑΝΦΑΡΙΑ*

Βαριά λυγούν τα μέλη
 η αγκούσα πάει κρεσέντο
 κι ο Μπέης μου λέει: τσιμέντο
 να γίνεις δε με μέλει.

Δε θέλω να' χω ζάλες
 με ξένα νιτερέσια
 πήδα καλά στην πρέσα
 βαριές να βγουν οι μπάλες.

Πολλή κι αν είναι η σκόνη,
 σα θα πλυθείς θα φύγει,
 η ανάσα αν είναι λίγη
 σου λείπει ένα πλεμόνι.

Κι αν σου πονέσει η πλάτη
 κι αν σε τσακίσει η νύστα
 κι – αν έχεις – βρακιά λός' τα
 μπροστά στον επιστάτη.

Τελειώσαμε! Διαβαίνουν
 αργά οι 16 ώρες...
 Σκολνάμε με τις κόρες
 ενώ οι γυναίκες μένουν¹³.

Γιατί αρχινούν το γλέντι,
 στον κήπο αντικρύ
 οι φίλοι του μπεκρή
 του Μπέη μας κι αφέντη.

* τ' ανφάρια = κατά λέξη: οι νομάτοι. Λένε έτσι τα παιδιά και τις γυναίκες που δουλεύουν στις βαμβακομηχανές και τα χωράφια.

Οι Έλληνες έμποροι συνέβαλαν επίσης στην ανάπτυξη της εξαγωγής του αιγυπτιακού βάμβακος. Δίπλα στον κολοσσό Χωρέμη-Μπενάκη, σπουδαίοι Έλληνες βαμβακέμποροι της εποχής, που έδρασαν είτε ατομικά είτε μέσα από τα εμπορικά τους γραφεία, ήταν οι: Αδελφοί Ράλλη, Κ. Μ. Ροδοκανάκης, Μιλτ. Ψύχας, Θ. Μηταράκης, Μ. Σαλβάγος, Μ. Βιτιάδης, Γ. Πηλαβάκης και Σία, Αδελφοί Ιωαννίδη, Π. Καμπάς, Κ. Ζ. Ιωακειμόγλου και Σία, οίκος Γ. Δ. Σαρρή, οίκος Λιβανός-Εξάρχου και Σία, Φώτης Ψωμαδέλλης, Σακελλάριος και Σία, Αφοί Χανδρινού, Κ. Μαμούνας, Γ. Γραικούση, Κ. Ταβουλαρίδης, Σ. Τρακαδάς, Ε. Καραμάνος, Κ. Ξυδιάς κ.ά.

Η οικονομική λειτουργία των Ελλήνων στην Αίγυπτο αναπτύχθηκε κυρίως στους τομείς του εμπορίου, των τραπεζικών-χρηματιστικών εργασιών, της ποτάμιας ναυσιπλοΐας και σε μικρότερο βαθμό, της βιομηχανίας. Ωστόσο, ειδικά ως προς την επέκταση της καλλιέργειας του βάμβακος, η συμβολή τους ήταν ουσιαστική από την έρευνα και ανάπτυξη των προϊόντων και διαδικασιών μέχρι τη χρηματοπιστωτική πλαισίωση της διαδικασίας παραγωγής, επεξεργασίας και διακίνησης του βάμβακος: «Έλληνας ευρίσκομεν εις όλα τα στάδια της παραγωγής και του εμπορίου του βάμβακος, δυνάμεθα δε να διαιρέσωμεν αυτούς εις πέντε κατηγορίας. Τους καλλιεργητάς, τους εμπόρους μεταπράτας, τους εμπόρους εξαγωγείς, τους μεσίτας και τους υπαλλήλους»¹⁴.